

KORUMA KULLANMA KRİTERLERİ AÇISINDAN KAZDAĞI MİLLİ PARKI'NIN SINIRLARININ İRDELENMESİ

Tanay BİRİŞÇİ YILDIRIM¹

Zuhal ÖLMEZ¹

¹ ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Terzioğlu Yerleşkesi, Çanakkale
tbildirim@comu.edu.tr

ÖZET

Doğa korumanın en önemli unsurlarından biri olan milli parklar çoğu zaman, sanayi, turizm ve rekreasyonel baskıların tehdidi altında kalmaktadır. Kazdağı kütesinin Balıkesir ili sınırları içerisinde kalan güney tarafında 21.453 ha alan 1993 yılında "Milli Park" olarak ilan edilmiştir. Kazdağı'nın kuzey yamaçları jeoloji, jeomorfoloji, arkeoloji, mitoloji, kültürel, fauna ve flora açısından güney yamaçlarında yer alan Kazdağı Milli Parkı bütünlüğü içinde yer almasına karşın aynı koruma duyarlılığı içinde değerlendirilmemiş ve Kazdağı Milli Parkı sınırları dışında kalmıştır. Biyolojik çeşitliliğin ve ekosistemin korunması, bütünlüğü koruma ve geliştirme projeleri ile yönetilen koruma alanları ile olasıdır. Kazdağı'nın bir bütün olarak korunması ve doğa bilincinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için Milli Park sınırları tüm dağ kütlesini kapsayacak şekilde genişletilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kazdağı, Kazdağı Milli Parkı, Koruma Alanları

THE EVALUATION OF THE İDA MOUNTAIN (KAZDAĞI) BORDERS IN THE POINT OF VIEW OF CONSERVATION-USAGE CRITERIONS

ABSTRACT

National Parks that are the most important of nature conservation are mainly under the pressure of industry, tourism and recreation. The 21.453 hectare area at the south side of the İda Mountain (Kazdağı) that remains inside the borders of the Balıkesir Province, has been declared as a "National Park" in the year 1993. Although the north hillsides of the İda Mountain is among the integrity of the İda National Park, which is located at the south hillside, in the point of view of geology, geomorphology, archeology, mythology, culture, fauna and flora, it has not been evaluated with the same conservation sensitivity and remained outside the National Park borders. The conservation of the biodiversity and ecosystem is possible with the conservation areas managed with integrated conservation and development projects. for the conservation of the İda Mountain as a whole and to ensure the sustainability of nature consciousness, the National Park borders should be extended as to comprehend the whole mountain.

Keywords: İda Mountain (Kazdağı), İda (Kazdağı) National Park, Conserved Areas

1. GİRİŞ

Bir ülkeye kimlik kazandıran değerlerin başında doğal ve tarihsel çevresi gelmektedir. Bir çok uygarlığa beşiklik etmiş, bunların kültürel birikimi ile oluşmuş arkeolojik, tarihsel çevresi; Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında köprü gibi uzanan coğrafik konumu ile birlikte eşsiz flora ve fauna zenginliğine sahip olan Anadolu'da, günümüzde bu zenginlikler günden güne yok edilmektedir. Koruma niteliği, alan kullanım kararları ve kaynak değerleri bütünlüğü açısından doğa korumanın en önemli öğelerinden biri olan milli parklar çoğu zaman, sanayi, turizm ve rekreasyonel baskıların tehdidi altında kalmaktadır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırmanın materyalini oluşturan Kazdağı; Biga Yarımadası'nın güneydoğusunda, esas eksenini Ayvalık /Balya yönünde olan, Çanakkale ve Balıkesir il sınırları içindeki Edremit Körfezi'nin kuzeyinde yükselen izole olmuş bir morfolojik kitledir. Kazdağı'nın Balıkesir ili sınırlarındaki Milli Park ilan edilen kısmı ile Kazdağı Milli Parkı'nın dışında kalan Çanakkale ili sınırları içerisinde kalan alanlar biyolojik zenginlik açısından ele alınmıştır. Bu amaçla Kazdağı Milli Parkı master plan raporu, Çanakkale Orman Bölge müdürlüğü arşivi, ilgili literatürler, alınan notlar ve çekilen fotoğraflardan yararlanılmıştır. Araştırmada, literatür bilgileri ve alanda yapılan incelemeler ışığında, Kazdağı Milli Parkı sınırlarının tekrar gözden geçirilmesine yönelik öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR

Kazdağı kitesinin Balıkesir ili sınırları içerisindeki Zeytinli Çayı'ndan Mihli Çayı'na kadar olan bölümü ile bu bölümün zirveye kadar olan yüksekliklerini kapsayan güney bakışında 21.453 ha alan özellikle doğal bir hazine niteliğindeki flora ve fauna zenginliği nedeni ile 1993 yılında çıkarılan bir yasa ile "Milli Park" olarak ilan edilmiştir (Şekil 1), (Azatoğlu ve Azatoğlu, 2004). Kazdağı'nın kuzey yamaçları jeolojik, jeomorfolojik, arkeolojik, mitolojik, kültürel, faunustik ve floristik açıdan güney yamaçlarında yer alan Kazdağı Milli Parkı bütünlüğü içinde yer almasına karşın aynı koruma duyarlılığı içinde değerlendirilmemiş ve Milli Park sınırları dışında kalmıştır.

Şekil 1. Kazdağı Kuzey Tepelerinin Genel Görünümü (Özgün)

Bitki Örtüsü

Milli Park sınırları içindeki orman varlığı yayılışlarında; karaçam (*Pinus nigra*), kızılçam (*Pinus brutia*), meşe (*Quercus sp.*), yoğun olarak ve bunun dışında çınar (*Platanus orientalis*), Kazdağı göknarı (*Abies equi-trojani*) ve kestane (*Castanea sativa*) ağaçları bulunmaktadır (Ezer ve ark., 1995).

Kızılçam ormanları, Mili Park sınırından itibaren kızılçam ve meşe karışımı daha sonra yerini meşe ormanlarına bırakır. Kuzeye doğru yükseklik arttıkça karaçam ve meşe ormanları görülür. 1400 m kotuna kadar devam eden ormanlarda yer yer karaçam ve meşe, yer yer kızılçam ve meşe ormanları, yetişme ortamına bağlı olarak yayılış göstermektedir. Daha kuzeye gidildikçe yalnızca karaçam ormanları devam eder. Dere kenarlarında ise asırlık çınar ağaçları mevcuttur (Ezer ve ark., 1995). Kazdağı göknarının geniş alanlarda saf meşcereleri yoktur. Yukarıdaki diğer orman ağaçları ile karışık halde bulunmakta ve çoğunlukla da karaçam ile meşcere oluşturmaktadır. Gürgen Dağı'nda ise karaçam ile birlikte kayın (*Fagus orientalis*) da Kazdağı göknarına eşlik etmektedir (Ata ve Dirik,2003).

Çanakale Orman Bölge Müdürlüğü raporlarından elde edilen verilere göre (Anon., 2004-a); Kazdağı'nın kuzeyinde doğal yayılış gösteren orman varlığı Çizelge 1'de verilmiştir.

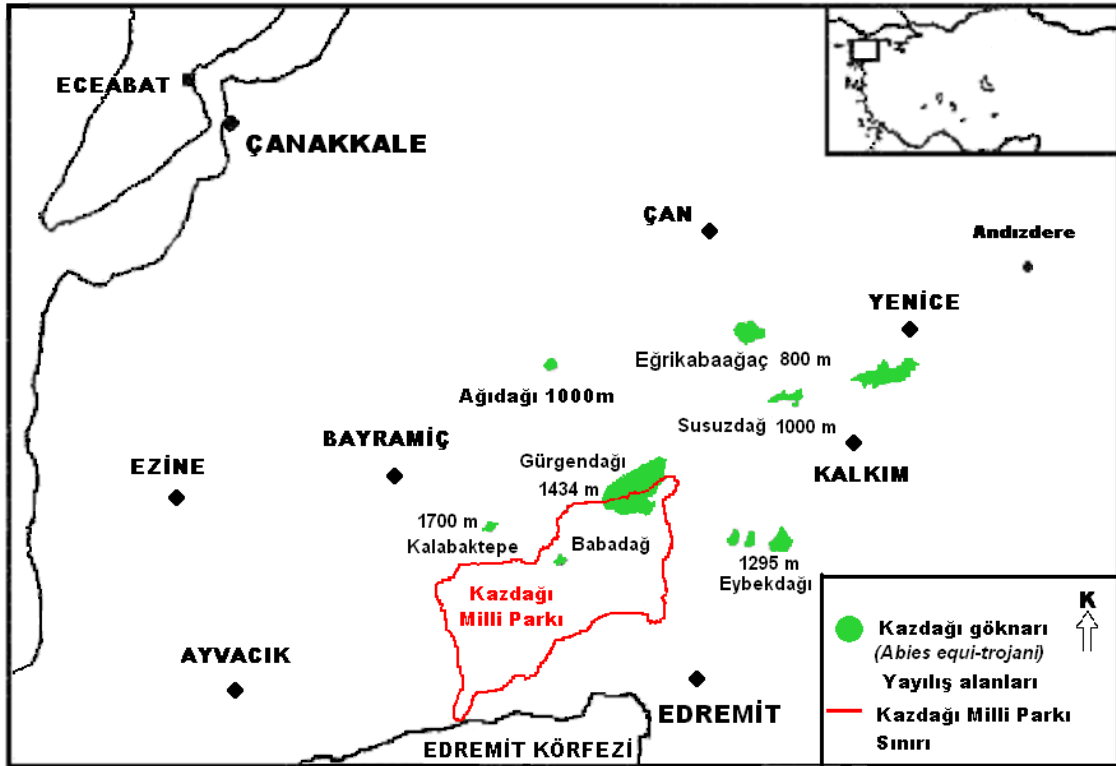
AĞAÇ CİNS ve TÜRLERİ							
Yayılış Yöresi	Kızılçam (<i>Pinus brutia</i>)	Karaçam (<i>Pinus nigra</i>)	Kayın (<i>Fagus orientalis</i>)	Kazdağı Göknarı (<i>Abies equi-trojani</i>)	Meşe (<i>Quercus sp.</i>)	Kestane (<i>Castanea sativa</i>)	Toplam Alan (ha)
Ayvacık	+	+					73.350
Bayramiç	+	+	+	+			72.096
Çan	+	+			+		56.419
Kaklım	+	+	+	+	+		36.726
Yenice	+	+	+		+	+	57.456

Çizelge 1. Kazdağı'nın kuzey yamaçlarının sahip olduğu karışık orman dokusunun yayılış alanları (Anon., 2004-a).

Milli Park sınırları içindeki iyi nitelikli koru/ orman varlığının yanı sıra kuzey yamaçlardaki orman varlığı daha sık ve zengin bir yapı göstermektedir (Çizelge 1). Yaprağını döken ve dökmeyen ağaçlardan oluşan orman vejetasyonunun en dikkat çekici türü ise endemik olan Kazdağı göknarı (*Abies equi-trojani*)'dır.

Ata ve Dirik (2003)'in yaptıkları, silvikültürel ve peyzaj değeri çalışmalarına göre; Kazdağı Göknarı birbirinden ayrı altı yerde doğal olarak yayılış yapmaktadır. Bu alanlardan Kalabaktepe ve Gürgendağı kısmen milli park sınırları içerisindeyken, Eybekdağı, Kazdağı kütesinin güney kısmında ama Milli Park sınırları dışındadır. Eğrikabaağaçdağı, Susuzdağ ve Ağıdağı ise tamamı ile Kazdağı kütesinin kuzey kısmında ve Milli Park sınırları dışında kalmaktadır. (Çizelge 2 ve Şekil 2).

Bu yayılış alanları (olası) Şekil 2'de simgesel olarak işlenmiş olsa da Şekil 2 ve Çizelge 2 birlikte ele alınıp incelendiğinde Kazdağı göknarının milli park sınırları dışında kalan kuzey yamaçlarda daha yoğun yayıldığı dikkati çekmektedir. Türkiye çevre atlasında da Kazdağı Milli Parkı sınırları içinde yayılış alanı yalnızca 240 ha olarak belirtilmektedir (Anonim, 2004-b).

Şekil 2. Kazdağı Göknarı (*Abies equi-trojani*)'nin Olası Yayılış Alanları (Anon., 2001 ve Ata ve Dirik, 2003'den yararlanılarak geliştirilmiştir).

Yayılış Yöresi	Yayılış Alanı (ha)	Yayılış Yöresi	Yayılış Alanı (ha)
Kalabaktepe (Karanlıkdere)	122	Susuzdağı	1000
Gürgendağı	2530	Eybekdağı	1300
Eğrikabaağaçdağı	410	Ağıdağı	150
Toplam: 5512 ha			

Çizelge 2. Kazdağı göknarı (*Abies equi-trojani*)'nin Yayılış Alanları (Ata ve Dirik, 2003)

Kazdağında endemik olarak bulunan bitkilerin çoğu neoendemiktir. Kazdağı'nın simgesi haline gelmiş olan, kesin olarak koruma altına alınması gereken Kazdağı göknarı (*Abies equi-trojani*) en önemli endemik türdür. Bununla birlikte yalnızca Kazdağı'nda endemik olan 20'nin üzerinde bitki türü vardır. Bunlardan bazıları Kazdağı böğürtleni (*Rubus idaeus*), Sarıkız ada çayı (*Sideritis trojana*), peygamber çiçeği-sarı çiçekli (*Centaurea odysssei*), Kazdağ çiğdemi (*Crocus*

candidus), yabancı soğan (*Allium kurtziamon*), Truva kuzu kişnişi (*Ferulago trojana*), Truva yüksük otu (*Digitalis trojana*), Kazdağı kantoronu (*Hypericum kazdaghensis*)'dur (United Nations, 1991; Zeydanlı, 2001; Özel ve Gemici, 2003; Akalın and Pimenov, 2004).

Faunustik Yapısı

Kazdağı'nın sahip olduğu jeomorfolojik özellikler, zengin su kaynakları ve özgün flora yapısı bünyesinde aynı zamanda bir çok memeli ve kuş türünün de barınmasına olanak sağlamaktadır. Kazdağı'nda yaşamını sürdüren hayvan türlerine bakacak olursak; karaca (*Capreolus capreo*), alageyik (*Dama dama*), yaban domuzu (*Sus scrofa*), ayı (*Ursus arctos*), sırtlan (*Crocota crocota*), yaban kedisi (*Felis silvestris*), kurt (*Canis lupus*), çakal (*Canis mesomelas*), tilki (*Vulpes vulpes*), porsuk (*Meles meles*), sansar (*Martes spp.*), gelincik (*Mustela nivalis*), tavşan (*Lepus spp.*), sincap (*Sciurus vulgaris*), yeduiyurlar (*Dryomys spp.*), kirpi (*Hystrix indica*), yarası (*Rhinolophus ferrumequinum*) ve fare (*Microtus spp.*)'nin yanı sıra; 82 tür kuşun da bu bölgede yaşamını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları; gri balıkçıl (*Ardea cinerea*), atmaca (*Accipiter nisus*), şahin (*Buteo buteo*), kartal (*Haliaeetus sp.*), akbaba (*Cathartes aura*, *Coragyps atratus*) türleri, doğan (*Falco peregrinus*), ağaçkakan (*Dendrocopos major*)'dır (Ezer ve ark., 1995; Anon., 2001).

Doğal ve Kültürel Kaynak Değerleri

Kazdağı doğal ve kültürel kaynak değerleri açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Bu değerler Kazdağı kütlelerinin tümüne dağılmış durumdadır. Bunlardan Adatepe (Gargaran tepesi), eski Yunan kültürüne göre tanrılarına kurbanlar sunmak üzere yapılmış bulunan Zeus Sunağı'na ev sahipliği yapar. Zeus Sunağı'nın yanında Çanakkale Savaşı'na katılan Erdem Dede'nin Yatırı da bulunmaktadır. Tuzla Köyü'ndeki 1366 yılında yapılmış olan Hüdavendigâr Külliyesi, Çanakkale ve yöresinde ilk devir ve orta devir eserlerinden, kitabesi olan ve 600 senedir ayakta duran tek eserdir. Hüdavendigâr Camii hala kullanılmaktadır.

UNESCO'dan özel ödül almış, Türkmen kültürünün iş aletlerinden giysilerine, çadırlarından ev gereçlerine kadar yüzlerce ürün sergilendiği Tahtakuşlar Etnografya Müzesi emekli öğretmen Alibey Kudar tarafından kurulmuştur.

Afrodite'nin güzel seçildiği, tarihte bilinen ilk güzellik yarışmasının yapıldığı Ayazma'da hala her yıl Ağustos ayında bu gelenek devam ettirilip Kazdağı güzeli seçilir.

Kazdağı; Şahindere Kanyonu, Ayazma, Sütüven göletleri gibi doğal güzellikleri, taş evleri ile dikkati çeken köyleri, orman gözetleme kulelerinin yer aldığı manzara noktaları, şifalı suları, kaplıcaları, Türkmen geleneklerinin sürdürüğü Ağustos ayının ortalarında kutlanan Sarıkız şenlikleri ile dikkati çeken Sarıkız Tepesi gibi daha bir çok doğal ve kültürel zenginliğe sahiptir (Çizelge 3).

GÜNÜBİRLİK TESİS ALANLARI	MANZARA NOKTALARI
Çağlayan (Kızılkeçeli)	Kapıdağı Tepe Or. Göz. Kul. (1370 m)
Çay Gazinosu (Zeytinli)	Bazlamaç Tepe Or. Göz. Kul. (662 m)
Şarлак (Çamlıbel) (Kavlaklar)	Koçara Tepe Or. Göz. Kul. (1358 m)
Etnografya Müzesi (Tahtakuşlar Köyü)	Yüksek Tepe Or. Göz. Kul. (1195 m)
Sütüven (Kızılkeçeli)	Damla Tepe Or. Göz. Kul. (840 m)
Dede Pınarı (Avcılar)	Aktaşkaya Or. Göz. Kul. (1379 m)
Ayazma (Bayramiç Evciler)	Zeybekteşi Or. Göz. Kul. (1188 m)
Kalkım (Yenice)	Nanekırı Tepe (1648 m)
Kirazlı (Çan)	Sarıkız Tepe (1726 m)
Hızır'ın Yeri	Karataş Tepe (1774 m)
Çifte Şelale (Pınarbaşı) (Yassıçalı Köyü)	Babadağı Tepe (1065 m)
Zeus Sunağı (Adatepe)	Tavşanaoynağı Tepe (1562 m)
Şahindere Kanyonu (500-600 m)	Kışladağ Tepe (622 m)
Ağlayan Çam Mevkii (Dereçatı)	
Akyarlar Barajı, Damlagöl	

Çizelge 3. Kazdağı'nın doğal ve kültürel kaynak değerleri (Soykan, 2003)

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kazdağı'nın gerek kuzey gerekse güney yamaçları çok değerli orman ve alt flora özelliklerine sahiptir. Birçok endemik tür ve nesli tehlike altında olan bitki ve hayvan varlığını bünyesinde barındırmaktadır. Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Müdürlüğü tarafından hazırlanan milli parklarımızı tanıtan kitapçıkta da Kazdağı Milli Parkı'nın kaynak değerleri "..... kuzey ve güney yönlerindeki derin vadi ve kanyonlar, flora ve fauna açısından zengin bir potansiyel oluşturmaktadır." şeklinde tanımlanmaktadır (Aydın, ----). Biyolojik çeşitliliğin ve ekosistemin korunması, bütünleşmiş koruma ve geliştirme projeleri ile yönetilen koruma alanları ile başarıya ulaşabilir (Peters, 1998). Kazdağı'nın her iki bakışı da, sahip olduğu klimatolojik faktörler, su kaynakları ve jeomorfolojik yapısının etkisiyle son derece zengin bir bitki örtüsü ve yaban hayatı varlığını içinde barındırdığına göre koruma alanlarını yerel mülkiyetler bazında değerlendirmek gibi bir düşünce ile milli park sınırlarını belirlemek, ülkemiz ve dünya mirası açısından çok önemli gen kaynaklarının ve Kazdağı kuzeyinde yayılış gösteren birçok doğal bitki ve hayvan varlığının giderek yok olmasına neden olacaktır.

Tüm bu veriler sonunda Kazdağı Milli Parkı'nın sınırlarının kuzeye doğru, Çan, Bayramiç, Ayvacık, Yenice ve Kalkım yörelerinin doğal alanlarını kapsayacak şekilde genişletilmesine ilişkin gerekçeleri şu şekilde özetleyebiliriz,

- Hassas ve son derece önemli bir endemik tür olan Kazdağı göknarı (*Abies equi-trojani*)'nın genel yayılış alanının kuzey yamaçlarda olması,
- Önemli gen kaynaklarının kuzeyde yoğunlaşması,
- Yaban hayatı varlığının kuzey yamaçlarda da devam etmesi,
- Mitolojik ve tarihi değerler açısından, tarih boyunca bir bütün olarak anılması,
- Jeomorfolojik olarak aynı kütle ve aynı oluşum sürecinin içinde yer alması,
- Manzara değeri yüksek, doğa yürüyüşü ve eko-tur güzergahlarının her iki tarafta da yoğun olarak bulunması,
- Kültürel dokunun birbirinin devamı olarak her iki tarafta da yerleşik hayata yansımaları,
- Turizm, avcılık ve sanayi baskısına açık olması, olarak nitelendirebiliriz.

Dünya mirası için de son derece önemli olan Kazdağı'nın gelecekte en önemli tehdit unsurları yakında faaliyete geçmesi düşünülen ve Kazdağı göknarı ve birçok türün sonunu hazırlayacak olan Çan Termik Santrali ve Edremit-Zeytinli mevkiine yapılması düşünülen baraj inşaatıdır. Sonuç olarak, Türkiye Çevre Atlasında da neslinin tehlike altında bulunduğu belirtilen Kazdağı göknarı (Anonim, 2004-b) ile diğer tüm floristik ve fanustik zenginliklerin, Kazdağı kütlelerinde bir bütün olarak korunması ve doğa bilincinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için Milli Park sınırları tüm dağ kitlesini kapsayacak şekilde genişletilmelidir.

Tarih boyunca bir çok efsane ev sahipliği yapan, Homeros'un İlyada'sındaki "Bin Pınarlı İda"nın asırlar boyunca uğradığı en büyük haksızlık Kazdağı'nı içinde barındırdığı güzellikler ve eşsiz değerleri parçalara ayırıcısına bölüm bölüm korumaya çalışmak olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akalın, E. And M.G. Pimenov, 2004. *Ferulago trojana* (Umbelliferae), a new species from western Turkey, Botanical Journal of the Linnean Society, Volume 146, Issue 4, Page 499-504
- Anonim, 2001. Çanakkale İli Çevre Durumu Raporu. T.C. Çanakkale Valiliği İl Çevre Müd. 254 s.;
- Anonim, 2004-a. Çanakkale Orman Bölge Müd., Orman Amenajman Planları ve Gen Koruma Ormanları Raporu.
- Anonim 2004-b. Türkiye Çevre Atlası. <http://www.cedgm.gov.tr/cevreatlasi.htm>.
- Ata, C. ve Dirik, H., 2003. Kazdağı Göknarı'nın Silvikültürel Özellikleri ve Peyzaj Değeri. Kazdağları I. Ulusal Sempozyumu Bildirileri (20-22 Eylül 2001, Edremit), TMMOB Orman Mühendisleri Odası,.Yayın No:25, pp: 40-61
- Aydın, F., ----. Milli Parklarımız. T.C. Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Müdürlüğü Teşkilatını Güçlendirme Vakfı yayını, Ankara.
- Azatoğlu, S., Azatoğlu, İ., 2004. Kazdağı Doğa ve Kültür Gezi Rehberi. İda Çiftlik Evi Yayını-3.
- Ezer, A. ve ark., 1995. Kazdağı Milli Parkı Master Plan Raporu. Tüstaş Sınai Tesisler A.Ş. Projeler Daire Başkanlığı, Ankara.
- Özel, N. ve Gemic, Y., 2003. Kazdağlarında Flora ve Vegetasyon. Kazdağları I. Ulusal Sempozyumu Bildirileri (20-22 Eylül 2001, Edremit), TMMOB Orman Mühendisleri Odası,.Yayın No:25, pp: 26-39

- Peters, J., 1998. Transforming the Integrated Conservation and Development Project (ICDP) Approach: Observations from the Ranomafana National Park Project, Madagascar. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, ISSN: 1187-7863, Volume 11, Number 1 pp: 17 – 47.
- Soykan, A., 2003. Kazdağı Milli Parkı'nda Doğal Ortam-İnsan ilişkileri ve Zeytincilik. Kazdağları I. Ulusal Sempozyumu Bildirileri (20-22 Eylül 2001, Edremit), TMMOB Orman Mühendisleri Odası,.Yayın No:25, pp: 251-280
- Zeydanlı, U., 2001. Anatolian conifer and deciduous mixed forests.
(http://www.worldwildlife.org/wildworld/profiles/terrestrial/pa/pa1202_full.html)
- United Nations, 1991. European Red List of globally threatened animals and plants and recommendations on its application as adopted by the Economic Commission for Europe at its forty-sixth session (1991) by decision D (46), New York.